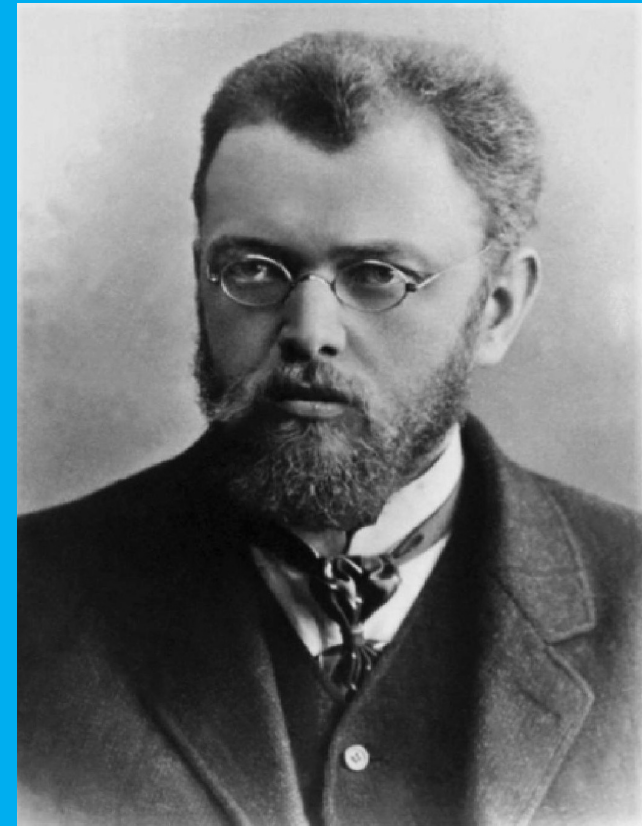

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ ТА МЕДИЦИНИ В ПОСТСЕКУЛЯРНУ ДОБУ

збірник матеріалів
VI Міжнародної науково-практичної конференції

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра філософії, біоетики та історії медицини
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТА МЕДИЧНОЇ ЕТИКИ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ (Словаччина)
ЦЕНТР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ "HUMANUS" (Болгарія)
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра релігієзнавства

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ ТА МЕДИЦИНИ В ПОСТСЕКУЛЯРНУ ДОБУ

матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)

11 – 12 червня 2024 р.

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра філософії, біоетики та історії медицини
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТА МЕДИЧНОЇ ЕТИКИ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ (Словаччина)
ЦЕНТР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ "HUMANUS" (Болгарія)
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра релігієзнавства

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ ТА МЕДИЦИНИ В ПОСТСЕКУЛЯРНУ ДОБУ

матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)

11 – 12 червня 2024 р.

Київ – 2024

існують тоді, коли має місце гармонія та узгодженість потреб та інтересів соціуму (у різноманітних варіантах його прояву) та, власне, бажань і прагнень самого індивіда. Суспільний прогрес неможливий без прогресу на рівні кожної особистості. А останній є нічим іншим як максимально повною реалізацією індивідом свого потенціалу. У суспільства просто немає іншого шляху ніж створення необхідних умов для цього.

Означені фактори є визначальними для нормального духовного і фізичного розвитку індивіда, його психологічної і психофізичної гармонії зі світом і самим собою, тобто, з тими концептуальними параметрами, які за класифікацією ВООЗ є ознаками ментального здоров'я індивіда. На жаль, сучасний стан функціонування українського суспільства, умови життєдіяльності як конкретних людей, так і всього соціуму в цілому різко контрастують з поняттями гармонійності, психологічної та психофізичної стійкості, духовного саморозвитку. Різке зростання кількості негативних чинників, передусім, зовнішнього характеру (війна, втрата близьких, вимушена евакуація чи переселення до більш безпечних регіонів, постійна загроза обстрілів чи ракетних ударів тощо), і, разом з тим, внутрішнього (психічна нестійкість, дратівливість, агресивність, або навпаки – гальмування психофізичних реакцій, психологічне дистанціювання від проблем, особистісна “втеча від реальності”) унеможливають досягнення та підтримку належного рівня як фізичного так і ментального здоров'я.

Водночас, варто зауважити, що самокритична оцінка суб'єктом свого внутрішнього потенціалу, зовнішніх параметрів та можливостей його розкриття, а також власних потреб та інтересів – необхідна передумова розумно вибудованої стратегії самореалізації, навіть в нинішньому стані постійного внутрішнього стресу та тривожності, які є, на жаль, вже постійними супутниками нашого життя. Успіх приходить до тих, хто гарно знає власні можливості і адекватно оцінює умови, в яких відбувається самореалізація, вміло співвідносить найближчі і перспективні цілі свого самозростання і, активно використовує продуктивні шляхи і засоби покращення як особистісного ментального здоров'я, так і рівня свого життя в цілому.

Шевченко С. Л.,
НМУ імені О. О. Богомольця,
ex.theology@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ДУХОВНОСТІ Й ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОМУ ПСИХОАНАЛІЗІ В. ФРАНКЛА ТА А. ЛЕНГЛЕ

Екзистенціальний психоаналіз, намагаючись стати засобом для трансформації людини в напрямку до психічного здоров'я і повноцінного буття, переважно, запозичує ідею внутрішньої інтенційності конкретного людського існування (“екзистенції”). Безпосередньо ідею інтенційності (запозичену з феноменологічного екзистенціалізму) подибуємо в гуманістичному психоаналізі В. Франкла.

Віктор Франкл мав безпосередній екзистенціальний досвід перебування на межі життя і смерті, коли в 1942 році з дружиною та батьками потрапив до концтабору Терезієнштадт. Втрата рідних йому людей (його батьків було знищено в Аушвіці, а дружина померла у таборі Берген-Бельзен), перебування в Аушвіці й Дахау стали тим трагічним досвідом, який ліг в основу його праць “Людина у пошуках справжнього сенсу: психолог у концтаборі” (1946), “Пошуки людиною остаточного сенсу і спогади: Автобіографія” (1997). Унікальний досвід виживання в умовах фашистського концтабору В. Франкл застосував на практиці після звільнення. Основним психологічним чинником адаптації та виживання в жорстких умовах концтаборів смерті була турбота в'язнів один про одного або про інших людей. Особливо значущим фактором для адаптації ця турбота ставала тоді, коли піднімалася до рівня сенсу життя [3].

Сам австрійський психіатр вважав, що “сутність людини включає в себе її спрямованість назовні ...” [3, с. 100]. Таке тлумачення сутності людини спрямоване проти традиційного гносеологічного підходу, де людина перш за все виступає в ролі суб'єкта, як щось автономне по відношенню до зовнішнього об'єкта. Згідно Франкла, первісна ознака буття свідомості є її співприсутність з іншим сущим. Або інакше: “духовне суще реалізує себе в співприсутності, і ця співприсутність духовно сущого є його одвічною здатністю, його власним первісним надбанням” [3, с. 95]. Тобто, така інтерпретація духовності (свідомості) передбачає відмову від попереднього її розуміння у вигляді “вмістилища” для відповідних (попередньо існуючих) якостей чи ознак.

В. Франкл, багато в чому спираючись на ідеї “класиків” екзистенціалізму, розробив власну психологічну (багато в чому – філософську) теорію, яка отримала назву “логотерапії” і, запозичуючи метод екзистенціального аналізу, спробував пристосувати його до потреб створення нової екзистенціалістської за своєю сутністю прикладної філософії психологічних наук [2, с. 78]. Складовими логотерапії В. Франкла стали концептуальні положення екзистенціалістської онтології абсурду (А. Камю, Ж.-П. Сартр), концепти відчаю як “хвороби до смерті” (С. К'єркегор, М. Гайдеггер) та втрати надії (Г. Марсель) тощо.

Зрештою, на відміну від екзистенціалізму, який за “фундаментальний проект” людського буття вважав здатність людини неантизувати світ, її інтенційну свободу, В. Франкл наполягає на тому, що основна інтенційна здатність людини пов'язана з її зверненням до смислу, сенсу буття і до цінностей, що потребують реалізації. На відміну від тварини, людина живе ідеалами і цінностями. Якраз цю сутність людського буття і виражає поняття “самотрансценденції”.

Франкл же застерігає проти двох небезпек, які викривляють інтенційну спрямованість людини до цінностей буття. Одна з цих небезпек надходить із психоаналітичного підходу, який акцентує увагу на внутрішніх переживаннях суб'єкта і внаслідок цього нехтує об'єктивними обставинами. Аналітико-динамічна теорія витлумачує людину як таку, що зумовлена своїми потягами і націлена на задоволення їх. Однак завдяки цьому відбувається як деперсоналізація індивіда (оскільки втрачається його духовний вимір), так і дереалізація світу (оскільки зовнішні обставини начебто відіграють значно

меншу роль, ніж глибинні психічні чинники). Поряд з цим відбувається і певна релятивізація світу значень і цінностей, оскільки дереалізація зачіпає і ціннісну сферу.

Інша небезпека полягає в тому, що людина більше звертає увагу на предмет інтенційного акту, а не на саму інтенційну спрямованість. У випадку, коли надається абсолютного значення зовнішнім аспектам психічного задоволення, ми стикаємося з тим, що зовнішня мета втрачає свій статус мети і перетворюється на засіб. Коли людина понад усе ставить щастя, насолоду, успіх тощо, результат буває зворотнім. Франкл з цього приводу зазначає, що “самоздійснення, реалізацію можливостей не можна уявляти собі як самоціль. І тільки людині, що втратила справжній смисл свого життя, здійснення себе бачиться не ефектом, а метою” [3, с. 120].

“Не знаючи ані того, що їй потрібно, ані того, що вона мусить, людина, схоже, втратила чітке уявлення про те, чого ж вона хоче. У підсумку вона або хоче того ж, що й інші (конформізм), або робить те, що хочуть від неї інші” [цит. за: 2, с. 80], – описував він психологічний стан сучасного для нього суспільства, продукуючи таке поняття своєї концепції як “екзистенційний вакуум”. Власне кажучи, як слушно зауважує Г. Д. Омелаєнко, вже тут йшлося про кризу ідентичності [2, с. 80].

“Втрата смислу існування, на думку В. Франкла, викликала в західному суспільстві і новий тип неврозу – “ноогенний невроз”. У своїй праці “Лікар і душа” він пише про те, що до психотерапевтів люди починають дуже часто звертатися з такими проблемами, які насправді повинні ставитися перед священником. При цьому чим економічно могутнішою, чим більш розвиненою є держава, у якій це відбувається, тим більше суспільство у цій державі страждає від проблем такого роду, тим більш поширеним там є духовні пошуки особи як вияв психопатологічної симптоматики. В результаті, на його думку, “психіатри часто опиняються в скрутній ситуації: вони стикаються швидше з людськими проблемами, аніж з клінічними симптомами” [цит. за: 2, с. 80].

Розвиваючи ідеї С. К’єркеґора, В. Франкл торкається також проблеми духовності, занепад якої він пов’язує із втратою сенсу буття. У своїй психотерапевтичній практиці В. Франкл прагнув протиставляти психічну хворобу і духовні негаразди, психофізичні (душевні) стани і духовне, волю індивіда до здобування власного сенсу і дотримання. Відповідальність та свідомість виступають за В. Франклом аспектами духовності в екзистенції. У своїх працях В. Франкл не втомлюється повторювати, що його екзистенціальний аналіз – це не аналіз екзистенції. Він є експліцією екзистенції. Сама екзистенція, на його думку, експлікує, розкриває себе, розвертається в процесі життя [2, с. 83]. “Для самого В. Франкла, як доводить Г. Д. Омелаєнко, екзистенціальний аналіз виступає своєрідною “терапевтичною антропологією”, що передує будь-якій терапії, зокрема і психотерапії, підтверджуючи роль своєї концепції як певної філософії психології. Саме тому, на його думку, завдання екзистенціального аналізу полягає у тому, щоб зробити усвідомлюваним неусвідомлений, імпліцитний образ людини, що створюється психотерапевтом, і здійснюється це для того, щоби його експлікувати, розгорнути, розвинути” [2, с. 84]

Альфрід Ленгле, австрійський психолог, психотерапевт, який на ос-

нові логотерапії та логоаналізу В. Франкла продовжує розробляти новий напрям у психотерапії, що отримав назву екзистенціальний аналіз, у своїй доповіді “Духовність і екзистенція” наголосив, що Франкла називають адвокатом духовності в психотерапії. Як доводив доповідач, для В. Франкла екзистувати означає духовно перебувати в світі. Неусвідомлену релігійність В. Франкл хотів перетворити в усвідомлену, коли Бог виступає слухачем в цій інтимній розмові. Бог виступає найінтимнішим партнером в спілкуванні людини з самою собою. Франкл, як вважає А. Ленгле, прагне прояснити зв'язок віри з психологією завдяки поняттям туга і любов, які відповідно співвідносять із поняттями трансцендентність та інтимність (спрага людини передбачає наявність десь води, отже спрямованість до Бога закладена в самій природі людини). Тому парадокс Бога полягає одночасно в абсолютній трансцендентності і абсолютній інтимності (бо Бог максимально віддалений і водночас максимально наближений). Для В. Франкла і А. Ленгле несвідома релігійність – духовне, а духовна реальність відкривається в усій нашій екзистенції. Що ж таке духовність? – запитує А. Ленгле. Щоб відповісти на це питання він зазначає, що “духовність – від слова Дух”, а “слово сказане мною і його розуміння Вами – це вже духовність”, пропонуючи також зупинитись на трьох її характеристиках. Духовне означає: 1) осягати зміст, 2) виявляти глибину, 3) бути залученим.

Духовність, за визначенням А. Ленгле, – глибинна причетність (залученість, включеність) до незбагненої величчї (величчї навколо мене і в мені одночасно). Духовність є феноменологічною здатністю людини. Практика духовності, на думку вченого, включає: 1) спонтанне духовне переживання, 2) феноменологічне відкриття, 3) медитацію (дух досягає стану спокою), 4) особливу внутрішню зосередженість (увагу). А. Ленгле, розвиваючи ідеї Франкла, стверджує, що духовність впливає на психічне здоров'я. Схематичне відображення взаємозв'язку духовності та екзистенції А. Ленгле навів на одному зі слайдів презентації, яка супроводжувала його доповідь (див. фото: Духовність і екзистенція (доповідь А. Ленгле) [1]): людина знаходиться в центрі острову буття – острів буття є сферою екзистенції – межі кола навколо острову буття є береговою лінією духовності. В центрі кола і острову буття перехрещуються дві осі (тобто в центрі, де знаходиться людина), утворюючи чотири вершини на береговій лінії духовності: 1) світ, 2) життя, 3) буття самості (бути собою), 4) контексти й сенс.

Отже, екзистенціальний психоаналіз В. Франкла й А. Ленгле вкотре доводить безпосередній зв'язок між духовністю та психічним здоров'ям людини, а нинішній занепад духовності – із втратою сенсу буття. Лише примат звернення до смислу, сенсу буття і до цінностей, що потребують реалізації, над “принципом задоволення”, примат “бути” над “мати”, на думку В. Франкла й А. Ленгле, здатен відновити екзистенціальне підґрунтя світу, життя, релігії та власної самості, тобто заповнити “екзистенційний вакуум”, подолати “екзистенційну фрустрацію” та вилікувати “ноогенні неврози”.

Фото: Духовність і екзистенція (доповідь А. Ленгле) [1].

Література:

1. Духовність і екзистенція – доповідь Альфрида Ленгле. – URL: <http://christian-psychology.org.ua/christianpsychology/4563-duhovnst-ekzistencya-dopovd-alfrida-lengle.html>
2. Омелаєнко Г. Д. Екзистенціальна психологія як феномен пост-екзистенціалістського мислення (історико-філософський аналіз) / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.05 – історія філософії. Слов'янськ, 2007. – 156 с.
3. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у конц-таборі [пер. з англ. О. Замойська]. – Х.: КСД, 2020. – 160 с.